

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

עיון ב"הרופא וגרושתו" לש"י עגנון, כתב אלכס רויטמן

[על המספר](#)
[תקציר](#)
[הכותרת](#)

על המספר

הרופא וגרושתו/ש" עגנון

שמואל יוסף עגנון (צ'צ'קס). יליד פולין, העיר בוצ'קאץ'. (1887 - 1970), כתב שירים וסיפורים מגיל צעיר. עלה ארצה ב 1907 ושימש מזכיר בכתב העת "העומר". גר בתלפיות וברחביה. בכתב עת זה פרסם ב 1908 את סיפורי "עגונות" שעליו חתם לראשונה את שמו הספרותי "עגנון". התפרסמו מעלה מ-8 כרכים של אוסף יצירתו, מקטעי מקורות ועד רומנים חשובים בספרות העולמית כולה דוגמת "סיפור פשוט". ב 1966 זכה עגנון בפרס נובל לספרות. ב-1924, בזמן ששהה בגרמניה נשרפו כתבים רבים ובהם רומן "בצורר החיים" עליו עמל שנתיים.

יצירתו משלבת שפה ייחודית, בלתי ניתנת לשחזור, המערבת את כל מקורות ההשראה היהודיים, החל מהתנ"ך דרך התלמוד, האגדה, סיפורי חסידים ופסגת היצירה המודרנית המערבית. נושאו עוסקים בעולם היהודי ויש יגידו מנסים להבינו ולשמר את העולם שחרב אבל תמיד הדמויות שלו לא רק יהודיות אלא מעוצבות דרך רגישות ועומק פסיכולוגי רב.

מתוך נאום הזכייה בפרס הנובל:

"מתוך קטסטרופה היסטורית שהקריב טיטוס מלך רומי את ירושלים וגלה ישראל מארצו נולדתי אני באחת מערי הגולה. אבל בכל עת תמיד דומה הייתי עלי כמי שנולד בירושלים. בחלום, בחזון לילה, ראיתי את עצמי עומד עם אחי הלוויים בבית המקדש כשאני שר עמהם שירי דוד מלך ישראל. נעימות שכאלה לא שמעה כל אוזן מיום שחרבה עירנו והלך עמה בגולה. חושד אני את המלאכים הממונים על היכל השירה שמיִרְאָתָם שאשיר בהקיץ מה ששרתי בחלום השכיחוני ביום מה ששרתי בלילה, שאם אֶחֱי בני עמי שומעים לא היו יכולים לעמוד בצערם מחמת אותה הטובה שאבדה להם. כדי לפייס אותי על שנטלו ממני לשיר בפה נתנו לי לעשות שירים בכתב."

[חזור](#)

תקציר

- הפתיחה. תיאור מקיף של באי בית החולים הנוטים חיבה רבה לאחות הרחמנית. מן החולים הממורמרים ביותר, כלה בצוות האחיות ואפילו האחות צרת העין שלא מחבבת איש. דרך הרופאים ואף הפרופיסור הראשי שנספה בשואה ומותו מתואר באכזריות רבה. הדובר מנסה להבין את סוד קסמה וחושב שאין הוא מכון. את העניין שהיא מצאה בו הוא זוקף למקריות שבניגוד לאחרים אזר העוז והציע לה נישואין. בלאקוניות מתואר שהיא הסכימה.

"...לא היתה שוקה של אותה ריבה על איש, אלא חיוך זה שבשפתותיה ותכלת

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

שחורה זו שבעיניה תוספת יתרון היתה בהם, שעשו מעצמם יותר ממה שביקשה אדונתם.....אלא אחרים לא הגיסו דעתם ואני הגסתי דעתי ונישאה לי".

- מתגלה כי הסיפור מתרחש בוונה, מסופר במבט לאחור, התקופה היא בין שתי מלחמות עולם. המספר פורש את הדרך שהובילה לחופה. הוא הזמין את דינה ביום החופשי שלה להתלוות עימו לפארק (בוונה) ואף לאופרה. היא הסכימה במה שנראה כשיחה נעימה.

"הרשני ואתן לך עצה...אין מתנת חנם בדור זה...עצה טובה מצאתי שהיא שתיים, אחת שנלך לפראטר ואת לאופירה....נענע לי ראשה בחיבה".

- בדרך לבילוי עוצרים הם בביתה. מתפעל הדוקטור מן הפרחים ויפיה המחודש של האחות בליבושה הרגיל. מנסה להרשימה בידיעת השמות המדעיים ומבחין שמיטתה אינה זוגית. הרופא מזרזה לצאת מפחד שיעקבו אותו בגלל חולה ומבטיח לשוב לחדרה ולהינות מדברי מאכל אחר כך. בדרכם החוצה בנימת גאווה הוא מציין בפני השומר שהאחות הנחשקת מתלווה אליו. שמו של המספר טרם מתגלה.

"יצאנו מבית החולים ואמרתי לשומר רואה אתה אחות זו, הריני מוליכה מכאן."

- בתחנת ההמתנה מפספסים הם חשמליות ולבסוף כשעולים הם כמעט היחידים בקרון. הם מטיילים בגן ונושא השיחה הוא בעיקר החולים. נוצרת מבוכה שמא זה הנושא היחיד שיכול לחבר אותם. הרופא נרתע מכך. פתע הרופא מסב את ליבה אל התינוקות ומתרגם את קשקושיהם כאילו אמרו שהוא והיא הם זוג. אחר כך, בפרץ של התרגשות אווז בדינה ואומר את הדברים ישירות. מבקש ממנה להיות זוגתו.

"את מה שאמרו תינוקות שמענו, ועכשיו שמעי מה טיפש זה אומר, כלומר אני, שבאה חכמה בליבי"

- הרופא שמח במזלו וממטיר קלישאות של חיבה על זוגתו. זו משיבה באהבה כנה ועצבות ממלאת את עיניה. הרופא נהיה טרוד ומנסה לרדת לפשר אותה עצבות אף על פי שדינה מבקשת ממנו להניח לדבר

"לא היו ימים טובים לי כימים שבין אירוסין ונישואין...אבל תכלת שחורה זו שבעיניה השחירה כעננה שעומדת להוריד דמעות...תלתה עצמה על ליבי ואמרה אין אתה יודע כמה חביב אתה עלי ועד היכן אוהבת אני אותך...ואף על פי כן התחלתי בודק בקרוביה.....מתוך דמעות אמרה בבקשה יידי שותוק שתקתי ולא שאלתי עוד. אבל דעתי לא נחה".

- דינה מתוודה לפני הרופא ומספרת שהיתה בקשר קרוב עם אדם לפניו. על פני השטח הרופא מתנהג באצילות אך רוצה לדעת את שמו ומעמדו של האיש וחש תחושה של פיחות כבוד כשמתגלה שמדובר באיש פשוט. הוא אינו מזכיר את הדבר לפניו לכאורה עד כניסתם לחופה.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

"אלא סקרנות שיש לי מביאה אותי לשאלה זו....מה אכפת לך אם שמו הוא כך או כך....אמרה לי את שמו...תמיהה אני שפקיד לבלר קטן לקח את ליבר..."

- בטקס עני למדי מתחתן הרופא. כל אותו הזמן מנסה הוא למצוא מידה של אצילות נפש כי הוא מוקף על ידי אנשים פשוטים, אך לשווא. רגע לפני החופה הוא נזכר בסיפור המעשייה על איש שזימן את כל מאהביה הקודמים של אשתו לחופה, והנה ברגע הקידושין עצמו הוא מזדהה עם אותו אדם ומעביר עצמו וכלתו תהליך של טומאה.

"יכנסו אחרים לחופתם על יד שושבינים בעלי שם ובעלי ממון ואני אכנס לחופה על ידי עניים שיקחו להם בשכר טרחתם פת לחם...הלך וכינס כל מאהביה שקלקלה עמהם קודם חופתה כדי להזכיר לה חרפתה...כמה מכוער אותו האיש וכמה מכוער אותו מעשה...ובאותה השעה שאשתי הושיטה את טבעת הקידושין ואמרתי לה הרי את מקודשת לי ידעתי מעצמי אותו האיש מה היה באותה שעה"

- האירוע המערער של ירח הדבש מתחיל בזר שושנים שמחכה לזוג בחדרם. הרופא חושד בכל תנועה של אשתו הטרייה כי לדעתו היא מסתירה את העובדה שהפרחים נשלחו על ידי אותו מאהב נוסף. ברקע נשמעים פסיעות איש. פסיעות שמטרידות את שלוותו של הרופא שמטיח בפני אשתו הטרייה את פחדיו. היא מרגישה חוטאת ופגועה והפעם הבכי נפרץ ללא מעצור. הם מתפייסים.

"ותכלת שחורה זו שבעיניה השחירה ואמרה דרך תוכחה, שתכלן אתה מחמדי....העבירו אותי פסיעותיו על דעתי ועלתה מחשבה על ליבי שזהו אותו לבלר שאשתי הכירתו קודם חופתה, נזדעזע ליבי ונשכתי את שפתי"

- חיי הנישואין מדרדרים והרופא חוקר את אשתו, בודק את מכתביה, פונה לדלות מידע ברומאנים, ברישומים על פושעים. בשנה השניה התנהגותו של הרופא מפילה את אשתו למשכב. הוא מתרחק מקרוביה ומגיעה השנה השלישית. בשנה זו בוחרת האישה להתעלם מהרופא בעודו מחשיד אותה תמיד. התעלמות זו היא שיאו של הניכור בין השניים.

"מכאן ואילך לא זז אותו אדם מעיני....עכשיו הוא מקלקל עם נשים אחרות ולי הניח אישה חולנית לטפל בה....חרה אפי ואמרתי כמה גרועה אישה זו שלא מרגישה"

- באמצע הארוחה בה מורגש הזעם העצור לא יכול הרופא ומבקש שוב לנגח את דמותו של המאהב באשתו, אך זו חושבת שהמחשבה שעולה בו עכשיו היא גט. משנזקרה המילה לחלל האוויר הכעס והכבוד מעבירים את הרופא על דעתו אבל דווקא הניתוק משיב את קול ההגיון והתשוקה ניעורה.

"וכי יודעת את מה במטמוני ליבי...לחשה ואמרה יודעת.גט....אמרה בין שאני רוצה ובין שאיני רוצה מקבלת אני עליי לעשת כל מה שאתה רוצה כדי להקל

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

עליך את ייסוריך"

- שלום בית לא נמשך זמן רב. יד הגורל מזמנת למרפאה את אותו מאהב. הרופא מטפל בו במסירות יתירה וממטיר עליו טובות בהן לא מזוכים חולים אחרים. הוא מנסה לתהות על טיבו ולהבין מה מצאה בו דינה. אשתו אדישה לנוכחותו של האיש אך זה לא מספק את הרופא. אחרי שהוא מפטם את האיש הוא מתעמת איתו ביום השחרור ומתאר אותו כיצור דוחה. אך גם העימות לא מרגיע את רוחו והרופא יוצא לבכות את גורלו.

"דבר זה לכאורה היה רצוי לי, אבל לא הייתי מרוצה, אף על פי שידעתי שאילו נהגה אחרת וודאי שלא הייתי מרוצה".

- שוב נראה כי היחסים שבו לשגרה, אך אותו המאהב שב בחלומו של הרופא ואומר לו "כיוון שאינסתני מבקש אתה ברעתי". אחרי ארוחה עם זוג חברים שהרופא רואה בהם מעין השתקפות שלו עצמו הוא מספר על החלום לאשתו. פרץ של רגשות ורחמים עוטף את הזוג והרופא מרגיש אשם על הייסורים בהם ייסר את אשתו. וידי החלום הוא גם שלב ההבנה האחרון של דינה שאין ליחסים ולרופא מרפא.

"באתי לביתי וסיפרתי לאשתי. שמעה ולא אמרה דבר. נתמלא ליבי כעס שיושבת שם ושותקת כאילו אין כאן ולא כלום..... פשטה את זרועותיה פתאום ולפפה את צווארי וחיבקה אותי ואף אני חיבקתי אותה וכל עמדנו חבוקים מתוך אהבה ומתוך חיבה ורחמים... וכל אותה שעה לא זע אותו אדם מעיני..."

- לא עובר זמן רב והרופא שב לסורו ודינה שוב מבקשת גט. השיחה מגיעה למבוי סתום כי הרופא לא מסוגל להסכין עם סופיות המצב ועולב בה שוב ושוב. דינה מסתגרת בחדרה ויוצאת כאשר היא קפואה כמת. מאותו הרגע היא חיה כגרושה ומעבדה עצמה עד כדי תשישות. לבסוף מביו הרופא שהוא הוכנע ונותן לה גט אך בסוף הסיפור שאותו הוא מספר לידיד נסתר (אולי המאהב עצמו) הוא מתוודה כיצד בלילות הוא עדיין רואה את בבואתה.

"אף על פי שעשיתי שלום עם נפשי נתכר לי שלומי ממקום אחר. אשתי נהגה עמי כאילו נעשיתי לה זר.....עכשיו אמרתי על כרח אין לנו תקנה אלא גט. ....בנים לא היו לנו שמא חששתי להוליד בנים שיהיו דומים לו....כך נפטרנו זוג מזה....אבל בלבי שמור חיוכה שבשפתיה..."

חזור

הכותרת

- כותרת הסיפור מרוקנת את העלילה מהמתח בגלל שהיא חושפת את סופה של מערכת היחסים בין הרופא ודינה. בכך מועצם המתח הנובע מההתמודדות עם נפתולי נפשו של הגיבור המספר.
- הכותרת עצמה טעונה באירוניה לעגנית הרומזת לסופו של הסיפור. למרות

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

שדינה והרופא גרושים היא עדיין מופיעה כזוגתו הנצחית של הרופא, הרופא ומחלתו - "גרושת חייו".

- הכותרת גם חושפת את המספר המובלע (הנסתר).

הגיבור המתוודה

- הגיבור הראשי של הסיפור הרופא (שלא מוסר את שמו) הוא גם המספר. זהו מנגנון ספרותי מוכר ולרוב הוא נועד ליצור הזדהות וקבלת עולמו של המספר. הסיפור הנמסר בגוף ראשון כוידוי אמור לעורר אמינות אבל ככל שהעלילה מתמשכת מרגיש הקורא פער בין הגיבור ובין המספר המובלע (מחבר הסיפור). התחושה שהגיבור נעול בתוך סכימות מהן הוא לא יכול להשתחרר הולכת וגדלה. ככל שהרופא ממשיך וחושף את התנהגותו וחוסר ההגיון שבה, כך הקורא מבין יותר ויותר שהחולי של הרופא נעוץ בעומקים אליהם הוא לא מודע.
- כל תיאורה של דינה נמסר דרך עיניו של הרופא ועל כן המורכבות של דמותה בעצם נותרת סגורה מאחורי המנעול.

הסיבה לחוליו של הרופא

סיפורו של עגנון הוא סיפור רב רובדי ואינו מתפענח בקלות לעיני הקורא. השאלה המרכזית החוצה את הסיפור כולו היא השאלה, מדוע הרופא שמודע למעשיו ולכאב שהוא גורם לעצמו ולדינה אינו מסוגל להשתחרר מדפוס ההתנהגות. אותה אובססיה הרסנית (הקפתי את עצמי וסובבתי במקום אחד) לא מניחה לרופא גם כעבור זמן רב שכן הוא מסיים את הוידוי שלו באמרה שבלילות רבים הוא "מושיט את ידיו וקורא כאותם חולים אחות אחות בואי אצלי". מהו אותו מעוות שלא ניתן לתקן בקלות. ננסה להציע מספר פרשנויות.

המשבר של האדם והחברה המודרנית

- זמן התרחשות הסיפור הוא בין שתי מלחמות העולם. הרופא היהודי מייצג את הדור של הצעירים שהשתחררו לכאורה מכבלי המסורת ואת הזוועות שהתת מודע האירופי עומד לשחרר. הרופא אמור לייצג סגנון חיים של ראינליות, פתיחות, שוויון בין המינים, חופש מוחלט הקשור במתירנות מינית. במהלך הסיפור משמיע הרופא את האמרה החושפת את הקונפליקט שבו הוא נמצא "אנשים משכילים אנו, בני אדם מודרניים מבקשי חופש, לנו ולכל באי עולם, ולמעשה גרועים אנו מכל מחזיקי נוסחות".
- כבר מראשית הסיפור ברור כי הרופא קנאי למעמדו החברתי וקנאי לכל מה שתפקידו אמור לשקף. פרק הפתיחה מתואר כולו דרך ההיררכיה שבבית החולים. הרגשות של בני האדם הם נגזרת של מעמדם. גם תיאור הטיפול בבית החולים וגם השיחה בין הרופא והאחות בפארק חושפת את הניכור שבין הרופאים ובין המטופלים. החשמליות, שהן סמל הקדמה "משתפות פעולה" עם תחושת הניכור ושלושה גלים של חשמליות מותירות את דינה והרופא מבחין.
- ההתבוננות על הרופא על המציאות היא התבוננות חומרית בעיקרה. כאשר הוא מבחין בעצבותה של דינה הוא מניח שזה בגלל הנדוניה החסרה. כשהוא מגלה שהיא ממעמד גבוה מנסה הוא (בנו של פחח עני) לדקדק יותר בלבושו אבל דינה לא מבחינה בכך. מאוחר יותר בסיפור הרופא מדמה את עצמו כאילו הוא משתייך לאותם קרובים עשירים והופך לבנם. התנועה הזו בין התנשאות לרגשי נחיתות לא פוסקת עד סוף הסיפור.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

- כאשר מתוודע הרופא לעובדה שמאהבה הקודם של דינה היה פקיד פשוט ולא אדם שרם מעמדו תסכולו הולך ומתגבר. הרופא מייצג את הדור שמודד את מעלותיו של אדם פי הישגי הקריירה שלו, על כך גם מבוססת הזהות האישית והגברית שלו. העובדה שדינה הייתה עם פקיד מורידה בעצם מערכו ומורידו גם מגבריותו.
- עצם הבחירה שלו בדינה והאירוסין המהירים מוזרים מאוד. מצד אחד זהו הדור שמהלל את האהבה הרומנטית, כלומר אהבה המאמינה בזוגיות הנוולדת מתוך תשוקה ויצריות ויכולה למלא את הצרכים הנפשיים של בני הזוג. מצד שני הרופא לא בוחר בדינה בגלל שהוא מתאהב בה אלא בגלל העובדה שכולם נמסים בפניה ובפני יופייה והיא לא מעדיפה ולא נותנת אהבה לאיש. הוא בעצם מתחתן עם דימוי. דימוי שמחזק את גבריותו הרעועה.
- כאשר מאוחר יותר במהלך הסיפור יארחו הרופא ודינה זוג נוסף, אותם דימוי אידילי, אותה שאיפה לבורגנות תשתקף בהם "אשה ובעלה... הוא משום מידותיו הטובות, והיא משום עיניה הכחולות מלאות זיו ומשום מצחה הגבוה שנתן לעין לטעות שיש כאן חכמה הרבה, ומשום תלתלי הזהב שהיו מרתתים על ראשה הנאה ומשום קולה קול אשה שכובשת את כיסופיה בלבה". תמהיל של נשיות כנועה ומיניות חבויה לצד גבר יציב ובעל מידות. כאשר תזניח דינה את עצמה במהלך הנישואין ותאפשר לשיערה לגדול פרא (רמז לשמשון הגיבור) יהיה ניסיון לשבור את המסגרת המדכאת. יחסים הדדים לעולם לא יתקיימו.
- החופה מתוארת כטקס נטול קדושה וחושף את היצרים הסאדיסטים של הרופא בהם ניגע בהמשך אבל מעל לכל בולטת תלישותו ובדידותו של הרופא בתוך הטקס ועיסוקו בעלות הכספית של החופה תוך הצדקה עצמית. תיאור האיש המבזה את כלתו שב ועולה מול עיניו של הרופא במהלך הרגע המקודש מכל, הוא למעשה מתחתן עם אותה תמונה מעוותת של המציאות. הוא מעלה את דמותה של דינה כחוטאת ובכך מלקה את עצמו וגם מעניש אותה. לא עולם מודרני אלא חזרה לעולם של הוקעה וחסא.
- טקס החופה חושף את נפשו המעורערת של הרופא (לא סתם מתמוטטת החופה מו הכובעים הזקורים של השושבינים). אין בו גישה ליברלית ומבינה של דינה אלא גישה מסורתית של בעלות שנקלחה ממנו. בגלל שדינה הייתה עם אחר שייכת היא לאחר למעשה וגבריותו פגועה. אין העולם המודרני הביא לשווין אלא להיפך הגביר את תחושת הרכושנות אצל הגברים המאוויימים שחשים צורך להפגין את בעלותם, כפי שרומז הרופא לדינה בערב הכלולות "כבר בא אדוניך ואי את צריכה לחכות".
- החלום שעוד נגע בו בהרחבה מהווה את נקודת הציון האחרונה לפני הסוף. על פי הגישה המקראית אף האשה שנאנסה שייכת היא לבעלה. בועלה- בעלה. זוהי המציאות שחוסר בטחונו של הרופא לא יכול להכיל. הכאב שגורם הרופא לדינה במהלך הסיפור הוא ניסיון אינסופי וחסר תוחלת להחזיר לעצמו את השליטה עליה.
- ריקון העולם שמסביבו מרגש ושכלתנות מיותרת, בולט כבר מסצינת תיאור החולים בהתחלה ובמיוחד דרך הקריאה בשמות הלטיניים של הפרחים והפקעת הרומנטיות מהם. האדם המודרני המעניק כאמור חירות לכל מדכא בעצם את נפשו ועדיין רחוק מלהתגבר על התשוקות האפלות שאורבות לו (כפי שנרמז כבר בפתיחה על ידי הסיפור על החייל הנאצי שדורך על הפרופסור). האהבה היא איננה רק רגש ספונטני אלא לקיחת אחריות. האהבה היא אינה אשורר חברתי (כפי שעושה הרופא בדרכו החוצה כאשר חולב מחמאה מהשומר) אלא היכולת לראות את האחר באמת. האהבה היא התחייבות ולא רק היסחפות של הרגש. הרופא מראה כמה מזויפות הנחות אלו.
- בסצנה הראשונה ובטיול הקצר בפארק יש לגלוג סמוי של הכותב על גינוני החיזור האירופיים חסרי המשמעות. ההליכה לפארק, לאופרה, לבית הקפה. יש חיפוש אחר יופי חיצוני מזויף ורתיעה מכיעור (כמו חוסר הרצון להיזכר בבעלי מומים בזמן הטיול). החיים וכאבם של הפצועים מאבדים את המשמעות כי האדם שוקע בעצמו ובחיצוניות. זהו עולם שבו גם האהבה נמדדת רק בתועלתנות שלה ומתנהלת על פי קודים

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

שאמורים לשים אותה במסגרת ולרוקן אותה ממשמעות.

החולי הפסיכולוגי

- סוף המאה ה-19 וראשית המאה העשרים היו השנים בהם החל להתעצב התחום החדש של הפסיכולוגיה. תחום זה מנסה להסביר את הפעולות המורכבות של הנפש האנושית ועיקר תרומתו של פרויד וחבריו היה קביעת מושג התת מודע. אותו חלק ממבנה הנפש שלנו שלא נתון ישירות לרצונות שלנו אך בכל זאת משפיע ומנהל את חיינו ומתעצב בדרך שאנו לא תמיד מבינים. החלומות הם הדלת המחברת הברורה ביותר בין העולמות. פרויד טען למשל שהסיבות לאלימות הרבה שהתגלתה באירופה בשתי מלחמות העולם נעוצות בתת המודע שתייעל כעת את האלימות שהייתה אצורה בו. חוסר האונים של הרופא והתנהגותה המוזרה של דינה מבלי ספק דורשים את הסבר בכלים פסיכולוגיים. שוב מהי הסיבה לתחושת הקנאה שהופכת לרדיפה האובססיבית של הרופא?

פיצול

- היחסים בין הרופא והאחות מעוררים לא מעט תמיהה כבר מראשיתם. הרופא מקפיד לתאר את פניה היפות (בלבד) כמו ילד המשתוקק לאמו. הוא לא היחיד, כל תיאורה של דינה הוא כשל אמא שמעניקה אהבה ללא גבולות וכולם נמסים בפניה אך אף אחד לא רואה בה אשה בשר ודם. דינה מתמסרת לחלוטין לרופא ומגלה סבלנות, אהבה ורחמים על גבול האבסורד לשגעון שלו. אפילו בקשת הגט היא דרך שהיא מוצאת להקל על ייסוריו. התפקיד שלה והתיאור שלה הם כמו של אמא. עיני התכלת והשיער הבהיר הצחור הם תיאור מלאכי נפוץ. הסיפור שלנו מסתיים כאשר הרופא מתאר את הגעגוע אליה כאשר הוא מתעורר באמצע הלילה ומושיט ידיים לאחות דינה, כמו ילד המחפש את אמו.
- בניגוד לכך הסיבה הראשונית לתחושת הרדיפה של הרופא היא העובדה שהיא הייתה עם אחר. פיצול שנרמז כבר בשיר השירים ומוטמע כאן "אחותי-כלה". בכך הרופא משחיר את דמותה לחלוטין בדמיונו והופך אותה להיפך מקדושה, ההיפך מאם, הוא הופך אותה לכול כולה בשר לזונה. בחופה היא מוצגת כמופקרת עם אין ספור מאהבים והוא כמישהו שהכריחו אותו להתחתן. השושבינים שחזרו זה עתה מהלוויה מבשרים על המוות הקרב של הזוגיות. השחור שבעינייה מונע ממנה להיות טלית שכולה תכלת. הפיצול הזה הוא ידוע כאשר האדם לא מסוגל להכיל את המורכבות האנושית. לרוב, כבר בשלבים המוקדמים של החיים לומדים האנשים ליישב בין הפיצולים אך אנשים שמשהו בסיסי ומרוחק בעברם (כבר בילדות) מפריע בהם לא יצליחו לעשות זאת ולא יצליחו לנהל מערכת יחסים עם העולם.

השלכה

- השלכה היא מנגנון פסיכולוגי רב עוצמה נוסף שמסביר את ההתנהגות ההרסנית של הרופא כלפי דינה. מנגנון ההשלכה הוא מנגנון הגנה שנועד להדחיק את כל מה שאנו לא יכולים להכיל. כך למשל אדם שחש פגיעה והשפלה בעצמו יהפוך הרבה פעמים את התגובה וישפיל ויפגע במישהו אחר. דוגמא בולטת לכך כבר אפשר בסצנת החופה כאשר הרופא מעלה בעיני רוחו סיפור מוכר המחפש להשפיל את הכלה. הוא מדמיון אותה מוצגת לעיניים החודרניות של המאהבים ואפילו השושבינים הגרוטסקיים מתוארים עם רמזי מיניות עם הכובעים המזדקרים שלהם שנועצים בה עיניים רעבתניות. בכך הוא מעביר את דינה את מסע ההשפלה והוא בתוכו.
- עם זאת, מנגנון ההשלכה פועל גם בדרכים ברורות פחות. עצם העובדה שדינה היא

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

- לא מפוענחת ובלתי מושגת, היא דימוי – ניתן להשליך עליה הכל. אולי זו הסיבה שהרופא התחבר עמה מלכתחילה. יש פה אי מימוש מוחלט של אהבה. האני השקרי, המזויף משתלט לאט לאט לחלוטין על הנפש של הרופא וממית את האני האמיתי. דינה שלכאורה לא מושגת על ידי איש בפנטזיה שלו היא מותרת לכל.
- **פריד ובני דורו גילו שפארנויות (אובססיות של רדיפה) רבות נובעות מהדחקה עמוקה של הומוסקסואליות והשימוש במנגנון ההשלכה.** אני אוהב את הגבר בפנים. מחשבה זו מסוכנת מדי (אישית וחברתית) ולכן יש היפוך, אני שונא אותו כי הוא רודף אותי. או מנגנון קרוב "זה לא אני שאוהב את הגבר" זו האשה שאוהבת אותו. כך, ללא להיות מודע הוא מחשיד את דינה ביחסים עם כל הגברים שהוא עצמו היה נוטה לאהוב.
  - זהו טיעון מרכזי במיוחד בהתחשב בעובדה שהזוגיות שלהם עקרה (אינו רוצה להוליד ילדים מחשש שיהיו דומים למאהב) **והן בגלל המפגש עם המאהב הנושן עצמו.** זהו מפגש מזרז ולא ברור ששוב חל בו היפוך, במקום את להרוס את מושא הקנאה הוא מטפל בו במסירות ומפטם ומעצים את האיש שהורס את האישיות שלו. הוא מגדיל את הפנטזיה ההרסנית. עושה השלכה הפוכה. מבלי להיות מודע הוא מנסה לחקות את הלבנר גם כי היה רוצה בקרבתו וגם כי הוא מקנא בו שהוא בניגוד אליו עצמו כן מסוגל להיות עם אשתו.
  - **חתך נוסף החושף את הכוחות ההרסניים הפועלים בתת מודע של הרופא הוא החלום. החלום הוא סוג של פואנטה פסיכולוגית.** "לילה אחד בא אצלי אותו אדם בחלום ופניו חולניים קצת וקצת סימפטיים. נתביישתי ממנו שאני חושב עליו רעות, וקבלתי עלי להעביר כעסי ממנו. הרכין עצמו ואמר: מה אתה רוצה ממני, וכי בשביל שאינסתני אתה מבקש רעתי" כאשר הוא מספר על כך לאשתו ברור לה שזהו הסוף המוחלט "עמדתי וסיפרתי לה את חלומי. נדדעזעו כתפיה וגופה החל מרתת... כך עמדנו חבוקים מתוך אהבה ורחמים... כל אותה שעה לא זז אותו אדם מעיני ושמעתיו מדבר כי מתוך זה שאינסתני אתה מבקש רעתי".
  - המילה "אינוס" היא מילה צועקת וקשה מכמה בחינות. גם בגלל ההקשר המקראי הבולט של "אונס דינה" בו ניגע עוד מעט וכמובן גם בגלל הקונטציה של האלימות המינית. החלום הוא נקודת האל חזור ביחסים שלהם. נקודה שדינה מטיבה להבין. היא מבינה שבעלה הרופא אונס, מכריח את המאהב להיות משהו שהוא לא. הוא משליך עליו תסכולים, פחדים ותשוקות משלו. דברים שאין להם שום קשר עם המציאות או עם דינה. דברים חסרי מרפא. הוא אינו מתאר את הלבנר כאדם שנוא או מכוער אלא כאיש הזקוק לעזרה, הזקוק לרחמים. הלבנר הוא שיקוף נפשו של הרופא עצמו. ההקשר המיני שוב מחזיר אותנו לתשוקות המודחקות (האפשריות) של הרופא. האינוס הוא לא רק נפשי אלא גם רמז לקרבה גופנית.
  - המקרא מתאר מקרה טעון מאוד של אונס דינה בת יעקב. מקרה שעגנון מעמת אותו עם קוראיו.
- " ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ:
וירא אתה שכם בן חמור החי נשיא הארץ ויקח אתה וישכב אתה ויענה:
ותדבק נפשו בדינה בת יעקב ויאהב את הנער..."**
- **סיפור האונס של דינה חושף את המאבק בין תשוקות גבריות.** מצד אחד דינה נאנסת אבל רגשותיה לא חשובים והיא הופכת לאהבת חמור שעל פי דין גם זכאי לקבלה. האחים של דינה שמאוחר יותר נוקמים את עלבונה ורוצחים את בעלה ובני עירו חדורי רצון לשמור על גאווותם, גם כאן רגשותיה של דינה לא מן העניין. יתרה מכך, הסיפור עצמו ופרשנים רבים אחריו דאגו להעביר (באופן לא מפתיע) את האחריות לאונס לדינה עצמה ונתלו בביטוי "יצאה לראות בבנות הארץ" אותה חירות שאסורה עליה

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

כביכול. אולי תחושת אשמה מופנמת זה משתקפת גם בעיניה של דינה בסיפור שלנו שלא משתחררת מתחושת האשם. מצד שני, התגובה שלה והגט שהיא משיגה אחרי מעשה החלום רומזים לכך שהיא אינה רוצה עוד להיות מגולגלת בין פנטזיות גבריות הרסניות.

נרקסיזם וקורבנות

- אחת השאלות המרכזיות שעמדה ברקע דיונו היתה השאלה שמטרידה סוציולוגים ופסיכולוגים רבים בני ימינו. שאלה המנסה למצוא מענה לאחוז הגירושים הגבוה בתקופתנו. סיפורו של עגנון אף הוא מנסה לרמוז תשובה חלקית לתופעה שהחלה בולטת כבר בימיו. ההסברים כאמור רבים וקשורים לשינוי במעמד האשה, פתיחות רבה ואפשרויות רבות יותר העומדות לפני בני האדם. עם זאת, חוקרים, הוגים ואמנים כאחד החלו מבחינים בדפוס רגשי חדש. דפוס הרסני, שהוא לא רק אחד ההסברים להתפוררויות של מערכות יחסים אלא גם הסיבה למחלה נפוצה אחרת של תקופתנו-הדיכאון. פגם רגשי זה כינו החוקרים כ"נרקסיזם". על שמו של הגיבור המיתולוגי יפה התואר והיהיר נרקסיסוס שהוענש על ידי הנימפות על חוסר רצונו להעניק אהבה והתאהב רק בבואה, בדימוי של עצמו באגם. כך נשאר בוהה בדמות היפה והבלתי מושגת של עצמו עד שמת.
- **הפסיכולוגים מתארים את הנרקסיסט** כאדם שאינו מסוגל לראות את האנשים ומסביבו ולפתח איתם מערכת יחסים מאוזנת ותקינה. **הוא רואה את כל האנשים סביבו רק כאמצעים שאמורים לסיפוק צרכיו הרגשיים.** אין לבני אדם אחרים זולת הוא עצמו רצונות, אכזבות ותשוקות. לרוב, צורך נרקסיסטי זה יהיה התפעלות מתמדת. למעשה, הנרקסיסט רואה את עצמו כדימוי, כאדם בעל יכולות גבוהות מהממוצע וניזון משבחים תמידיים. **הוא לא מחפש אהבה אלא הערצה.** כמובן, שעל פי רוב אין מתאם בין הדימוי בראשו של הנרקסיסט והמציאות. נוצרת תהום בלתי ניתנת לגישור בין האני הפנימי שכאמור נעלם ובין הדימוי השקרי המשתלט על האדם. הבדידות וחוסר הסיפוק שהוא שואב מהמציאות ישקעו אותו על פי רוב בדיכאון. **האפיון שלנו את הרופא במהלך הניתוח בהחלט תואם למסגרת רעיונית זו.** החל מהלבוש, התואר, המעמד, עצם הבחירה בדינה, התנשאות, הריקנות, הראציונליזציה, הבדידות וכמובן חוסר היכולת המוחלטת לאהוב ולראות את כאבו וצרכיו של האחר.
- עם זאת, החיבור בין דינה ובין הרופא הוא מאוד מורכב. **דינה מגלמת כמעט עד כדי אבסורד את הצד השני של המטבע.** היא כל כך קשובה לצרכיהם של האנשים עד שהיא לובשת דימוי משל עצמה. הקדושה. **השאלה, האם היא מסוגלת להיות דמות אנושית שלמה כשהיא לא בתפקיד המטפלת נשארת לא פתורה.** גם בסוף הסיפור כשנדמה שהיא משתחררת ממעגל ההרס שבו כלא אותה הרופא הרי היא חוזרת ומטפלת בנערה משותקת. הנערה המשותקת היא אולי הרמז העבה ביותר לשיתוק הרגשי של דינה.
- מערכות יחסים חולות רבות בנויות על **האיזון הזה בין סאדיזם ומאזוכיזם על צורתיו השונות.** הרופא ודינה משלימים זה את זה. רק ברגע שהיא חדלה להיות קורבן אקטיבי ולנסות ולהציל כל הזמן את הרופא ופשוט שוקעת באדישות, רק אז נשבר המנגנון ההרסני. התכלת השחורה שבעינייה הנישאת מעל לכל הסיפור כולו היא רמז לאותה אפלה בלתי חדירה בנפשה שדוחפת למעשים המרחיקים אותה מאנושיותה, מיכולתה לחוות שמחה ועצב אמיתיים. **הקורבנות אפוא היא הצד השני של הנרקסיזם, היא ההשלמה של הרופא המתעלל משום שהקורבנות עצמה הופכת למושא של גאווה, היכולת לשאת ייסורים כמטרה בפני עצמה.** לעג סמוי לכך מופיע כבר בתחילת הסיפור כאשר קוראת דינה בחוברת על בואו של "אדוננו", אותו ישו שהפך שחי רק כדי למות, כדי לשאת בייסורי כולם, והוא כזכור הרי היה אל.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

- בסוף הסיפור כאשר דינה מתפרקת ומסתגרת בחדרה, מתואר הרופא כמציץ מבעד חור המנעול ומרגיש דפיקות לב "מכה אחר מכה כהורג נפש...עד שירד היום וחשכו הכתלים". יש פה דימוי חזק. אולי באמת הצליח הרופא להכניע את נפשה של דינה, חרץ את דינה. החשכה המשתלטת על הכתלים אולי היא רמז לעננה השחורה שהשתלטה לגמרי על עיניה של דינה. כאשר היא מתעוררת בזרועותיו בבוקר, רחוק המפגש מכל סיכוי רומנטי, יש תחושה שדינה אמנם קמה לחיים, אבל כפי שרומזים ידיה הקרות קמה ללא נפשה, ללא רוח חיים. מחשכי הנפש תמיד יהיו נעולים בפנינו. אולי זה המסר הפסימי והעמוק ביותר בסיפור כולו ואולי כאן גם מסתתרת התובנה שהרופא עדיין לא הגיע אליה, שלעתים אין מרפא בנמצא לנפש הפצועה וניתן רק לגדוע את האיבר החי עם המת. רק אז מצליחים הדמויות להשתחרר זו מזו אך לא מעצמם.

חזור

אלכס רויטמן בשיתוף מיכל קיבוביץ'

ביבליוגרפיה:

- א.פרום : אמנות האהבה והמאמרים הבאים:
- דבורה שריבויים, "חלומי של הרופא", בספרה פשר החלומות ביצירותיו של ש"י עגנון, פפירוס, 1993, עמ' 189-214
- יעקב בהט, "הרופא וגרושתו", בספרו ש"י עגנון וחיים הזז - עיוני מקרא, הוצאת יובל, תשכ"ב.
- נורית תמיר, "להוראת הרופא וגרושתו של ש"י עגנון והשוואה עם סיפור מצרי", עלון למורה לספרות 6 (1985)
- דוד כנעני, "אחותי כלה - על הרופא וגרושתו לש"י עגנון", אמות טז, פברואר-מרס 1965